

УДК 378.015.31:316.613]:378.018
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.78.44>

Л. І. Сіра

аспірант кафедри дошкільної та початкової освіти
Запорізького національного університету

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СЛУХАЧІВ В УМОВАХ ПІДГОТОВЧИХ ВІДДІЛЕНЬ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Статтю присвячено науково-теоретичному аналізу проблеми формування соціокультурної компетентності іноземних слухачів в умовах підготовчих відділень закладів вищої освіти.

Проаналізовано різні підходи до уточнення й визначення сутності понять і конструктів: «компетентнісний підхід», «компетентність», «культура», «соціокультура», «соціокультурна компетентність». Компетентність трактується як інтегральна якість майбутнього фахівця (наявність знань, умінь, навичок, латерального мислення, досвіду), здатного до самостійної та успішної професійної діяльності.

Визначено, що культура є тим базисом реальності, на якому відбувається віднаходження людиною власної сутності, власного «Я» через рефлексію, пізнання розвитку природи, соціуму, низки явищ. Культура постає тим складним цілим, тим способом діяльності, що охоплює всі види людської творчості та відтворює особистісні здібності, що реалізуються в усіх сферах життя, слугує для упровадження досвіду і регуляції відносин між індивідами. Соціокультурну компетентність презентовано як складне інтегральне утворення, здатність особистості до міжкультурної комунікації з носіями інших мов і культур, її культурного самовизначення й саморозвитку.

Під соціокультурною компетентністю іноземних слухачів в умовах підготовчих відділень закладів вищої освіти розуміється складне інтегральне утворення, якісна характеристика особистості, що базується на набутих знаннях соціокультурних сфер життя, оволодінні культурою, духовними цінностями, новими комунікативними стратегіями і тактиками в полілінгвокультурній ситуації, успішна самореалізація в діалозі культур.

Визначено, що успішне формування соціокультурної компетентності іноземних слухачів в умовах підготовчих відділень закладів вищої освіти може бути ефективним за реалізації визначених організаційно-педагогічних умов: мовленнєво-культурна адаптація іноземних слухачів засобами комунікативно-пізнавального вивчення національної мовної культури у контексті життєдіяльності України; посилення соціокультурного аспекту у курсі вивчення української мови як іноземної, забезпечуючи взаємодію соціокультурного та особистісно діяльнісного підходів у навчанні; розвиток емоційно-ціннісної сфери майбутніх фахівців засобами стимулювання глибокого інтересу до їхньої соціокультурної самоосвіти й збагачення мовної свідомості слухачів та їхньої комунікативної навчальної практики; створення соціокультурно орієнтованого середовища, спрямованого на якісне здійснення мовної підготовки іноземних громадян, майбутніх фахівців-професіоналів, здатних до продуктивної діяльності, якість якої визначено міжнародними стандартами; ампліфікація змісту навчальних дисциплін духовно-культурними цінностями і ціннісними орієнтаціями українського народу, які трансформуватимуться в цінності-цілі; набуття і збагачення морально-духовного досвіду майбутніх фахівців шляхом інтеріоризації ціннісного ставлення до української мови як соціального явища, засобу міжкультурного спілкування.

Ключові слова: формування, компетентнісний підхід, компетентність, соціокультурна компетентність, іноземні слухачі, підготовчі відділення, заклади вищої освіти.

Постановки проблеми. Сучасні модернізаційні актуалітети у вищій школі свідчать про фундаментальні трансформаційні зміни на міжнародному ринку освітніх послуг. Таке розширення можливостей і широкий асортимент освітніх продуктів зруйнували історично сформовану односпрямованість академічного потоку здобувачів вищої освіти з розвинених країн світу до індустріальних. Розподіл полівекторних міграційних студентських потоків відбувається за різними критеріями – залежно від вибору здобувачами освіти

країни, предметної галузі, академічного рівня, іміджу країни тощо.

Актуальність вибраного напрямку дослідження зумовлена нагальною потребою на етапі довузівської підготовки іноземних громадян в університетах України до активної комунікативної діяльності у соціокультурній, побутовій, освітньо-науковій і професійній сферах спілкування, тим самим сприяючи оволодінню державною мовою як основним інструментом особистісно-професійного самовираження й самовдосконалення.

У реаліях сьогодення підготовчі відділення (факультети) закладів вищої освіти (далі – ЗВО) мають не лише виступати партнерами у високоякісному здійсненні мовної підготовки іноземних громадян, а й стати фасилітаторами в їх соціально-психологічній адаптації, вивченні мови в нерозривній єдності з культурою її носіїв, розвитку соціокультурних цінностей, почуття інтернаціоналізації, насамкінець, допомоги слухачам у реалізації себе в діалозі культур. Очевидним є той факт, що ці стратегічні лінії в освітньому процесі мають розвиватися й реалізовуватися паралельно.

Спрямованість підготовчих відділень закладів вищої освіти на кінцевий результат – майбутній фахівець із високим рівнем мовної підготовки, що здатен до міжкультурного діалогу – передбачає реалізацію освітнього процесу на засадах компетентнісного підходу, поєднуючи чотири взаємопов'язані складники (лінгвістичний, мовленнєвий, фаховий, соціокультурний), зміст яких визначається відповідно до комунікативних потреб іноземців. Тому серед ключових компетентностей, якими мають оволодіти слухачі підготовчих відділень, соціокультурна має пріоритетне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Потребу у формуванні зазначених новоутворень на державному рівні задекларовано у низці нормативно-правових актів, зокрема: Конституції України, законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про забезпечення функціонування української мови як державної», «Про культуру», Державній національній програмі «Освіта: Україна XXI століття», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на період на 2021–2031 роки, Концепції мовної підготовки іноземних громадян, Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про прийом іноземців та осіб без громадянства на навчання до вищих навчальних закладів», Загальноєвропейських рекомендаціях із мовної освіти. У них закладено напрями мовної підготовки іноземних громадян, освітньо-правові засади цього процесу, фундаментальні стратегії та механізми формування їхньої комунікативної компетентності, забезпечуючи комунікативні потреби слухачів.

Фундаментальною основою дослідження є праці, в яких презентовано:

– теорії компетентнісного підходу у вітчизняній педагогіці (І. Бех, Н. Бібік, П. Давидов, І. Драч, І. Єрмаков, С. Калашнікова, В. Луговий, Н. Муранова, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Пометун, В. Свистун, В. Семиченко, Т. Сорочан, Л. Суценок, Ж. Таланова, Л. Хоружа, В. Ягупов, О. Якимчук та ін.) і зарубіжних дослідженнях (М. Байрем, В. Безпалько, В. Болотов, Р. Ваагінар, А. Гіденс, Дж. Гонзалес, І. Зимня, М. Клівенгер-Брайт, П. Міллер, Дж. Равен, М. Роменвіл, В. Сластьонін, М. Сміт, К. Холл та ін.);

– концептуальні засади навчання іноземних слухачів в умовах підготовчих відділень закладів вищої освіти (З. Бакум, Л. Богиня, Н. Ворона, В. Груцяк, О. Дем'яненко, Т. Демет'єва, М. Лаврик, Н. Пилипенко-Фріцак, Л. Рибаченко, О. Федорова, Л. Хаткова, О. Шарапова та ін.);

– питання формування соціокультурної компетентності в майбутніх фахівців (Н. Білоцерківська, В. Киливник, Н. Дідур, Т. Колодько, І. Кушнір, Л. Курінна, М. Лавренова, О. Огієнко, Л. Пономаренко, О. Семенова, Л. Смірнова, К. Фодор, Н. Хоменко, С. Шехавцова та ін.);

– особливості соціокультурної адаптації іноземних здобувачів вищої освіти (Н. Булгакова, Л. Бутенко, А. Годомська, О. Добротвор, Т. Довгодько, Т. Лещенко, В. Мізюк, Л. Оліфіра, В. Сусллова та ін.).

Аналіз науково-методичної літератури свідчить, що процес формування соціокультурної компетентності іноземних слухачів в умовах підготовчих відділень закладів вищої освіти досліджений фрагментарно й потребує подальшого науково-практичного вивчення. Крім того, у педагогічній дійсності спостерігається низка суперечностей між:

– вимогами реалій соціуму й держави до рівня сформованості соціокультурної компетентності іноземних слухачів в умовах підготовчих відділень ЗВО, що здатні до міжкультурного діалогу, та домінуванням в освітньому процесі лише мовної підготовки;

– визнанням пріоритетної ролі соціокультурної компоненти у структурі успішної адаптації іноземних громадян та недостатнім рівнем насиченості освітнього процесу засобами й методами, що сприяють формуванню соціокультурних знань і навичок їх застосування в особистісно-професійній діяльності;

– існуванням потужного педагогічного потенціалу соціокультурної освітньої парадигми та відсутністю розробленої й експериментально перевіреної цілісної системи заходів, що забезпечуватимуть на індивідуальному рівні спрямованість соціокультурних ціннісних орієнтацій іноземних слухачів, які трансформуватимуться в цінності-цілі.

Отже, наявність суперечностей, аналіз недоліків у процесі формування соціокультурної компетентності іноземних слухачів в умовах підготовчих відділень, соціальна значущість та актуальність порушеної проблеми, недостатній рівень її розроблення й наукового обґрунтування зумовили вибір теми наукового дослідження.

Мета статті – визначити й охарактеризувати науково-теоретичні аспекти проблеми формування соціокультурної компетентності іноземних слухачів в умовах підготовчих відділень закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Перехід вищої школи на стандарти європейської освіти актуалізує проблему підготовки майбутніх фахівців до життєдіяльності в умовах постійних змін, що вимагає своєю чергою від особистості швидкої і гнучкої реакції на динаміку змін ситуацій та середовища. З огляду на це виникла гостра необхідність підготовки нової генерації фахівців, здатних до успішного виконання професійних завдань. Це спеціалісти-професіонали із гнучким, раціональним, прогностичним та латеральним мисленням, які здатні швидко адаптуватися, передбачати майбутній розвиток подій, наслідки прийнятих рішень, із розвинутими вміннями працювати з людьми, спілкуватися, взаємодіяти, переконувати, впливати, використовувати ефективні тактики комунікації та ін. Це й зумовлює високу актуальність дослідження реалізації компетентнісного підходу у процесі навчання іноземних слухачів в умовах підготовчих відділень закладів вищої освіти. Таким чином, звернемося до концептуального аналізу сутнісних ознак компетентнісного підходу в освіті.

Специфіка вищезазначеного підходу виражається в реалізації ідеї всебічної підготовки й виховання індивіда не лише як спеціаліста, професіонала своєї справи, а і як особистості, члена колективу й соціуму, який є гуманітарним у своїй основі. Отже, метою гуманітарної освіти є не лише передача майбутньому спеціалісту сукупності знань, умінь і навичок у певній сфері, а й розвиток світогляду, міждисциплінарного чуття, здатності до прийняття індивідуальних, креативних рішень, до самоосвіти, а також формування гуманістичних цінностей [1, с. 28].

Така освіта дозволить не лише досягати етапних навчальних чи професійних успіхів, але на особистісно-ціннісному рівні визначати для себе важливі життєтворчі цілі та досягати їх, застосовуючи навчально-компетентнісний базис та індивідуальні можливості навчатися безперервно упродовж всього життя. «Саме тому, – зазначає О. Якимчук, – ми говоримо не так про навчання і виховання, як про набуття особистісно-системної цілісності знань, компетентностей і цінностей, орієнтованих на всебічні прояви життєвого успіху конкретної людини» [2, с. 21].

Більшість дослідників (А. Андреев, І. Бех, П. Давидов, І. Драч, І. Єрмаков, Н. Ничкало, О. Овчарук, О. Пометун, В. Свистун, Л. Суценок, Ж. Таланова, В. Ягупов, О. Якимчук) компетентнісний підхід в освіті пов'язують з оптимізацією та вдосконаленням освітнього процесу:

– за компетентнісного підходу навчальні надбання стають засобом досягнення цілі формування людини досвідченої; це набуття особистістю необхідних життєвих компетентностей (І. Бех);

– компетентнісний підхід передбачає не лише навчання, виховання та розвиток студентів, але

й постійне вдосконалення самого освітнього процесу, а також безперервне самовдосконалення суб'єктів, які його здійснюють (О. Якимчук);

– компетентнісний підхід орієнтує на побудову освітнього процесу відповідно до очікуваного чи бажаного результату освіти (що буде знати і уміти студент «на виході») (І. Зимня);

– компетентнісний підхід акцентує увагу на результатах освіти, причому як результат розглядається не сума засвоєної інформації, а спроможність людини діяти в різних проблемних ситуаціях (П. Давидов);

– компетентнісно орієнтована освіта передбачає перенесення акценту із засвоєння суб'єктами нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування і розвиток у них здатності самостійно діяти, адекватно застосовуючи знання та індивідуальний досвід у нестандартних життєвих ситуаціях, отримання практичних результатів (Т. Андрищенко);

– компетентнісний підхід посилює практичну орієнтацію освіти, вийшовши за межі обмежень «зунівського» освітнього простору (А. Андреев);

– особливістю цього підходу є студентоцентрована зорієнтованість навчання (С. Адам, В. Байденко, Н. Гришанова);

– спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток в особистості системи ключових і предметних компетентностей (О. Заблоцька).

Відповідно до концептуальних позицій української дослідниці Л. Суценок, ціннісно-смісловим вектором компетентнісного підходу є компетентнісно орієнтована освіта, що спрямована у майбутніх фахівців не тільки на отримання поліфункціональних знань, набуття значущих компетентностей, а й забезпечення органічного поєднання морально-етичної культури та інтелігентності кожної особистості [3].

На думку В. Омеляненка, компетентнісний підхід «не заперечує необхідності формування знань невої бази, йдеться про надбання компетентностей як кінцевого результату цього процесу; такий підхід спрямовано на формування цілісної системи універсальних знань, умінь і навичок, а також самостійної діяльності й особистісної відповідальності суб'єктів навчання. З огляду на це педагогіка розвитку (а не педагогіка знань) має бути зорієнтована на активність студента у навчанні, розглядаючи його як суб'єкта діяльності й акцентуючи і на психологічному змісті основних характеристик професіонала як суб'єкта, зумовлюючи при цьому внутрішню детермінацію професійної поведінки й діяльності» [4, с. 32]. І додає: «Саме тому об'єктивним фактором сьогодення виявляється тенденція щодо перебудови діяльності закладів вищої освіти крізь призму компетентнісного підходу. Зокрема, йдеться про формування елементів, що характеризують модель студента третього століття: цілі й

цінності, енергопотенціал та здібності, відповідальність, мотиви та спрямованість, самоорганізація, самоактуалізація й самопобудова, компетентність, здатність до ефективної комунікативної взаємодії, креативність, лідерські якості, культуроспрямованість, харизматичність, затребуваність, конкурентоздатність, вміння працювати в команді, здатність швидко і ефективно вирішувати професійні ситуації та завдання з високою продуктивністю, безперервний особистісно-професійний розвиток тощо» [4, с. 34].

Підбиваючи підсумок вищезазначеного, слід підкреслити, що ми компетентнісний підхід розглядаємо як освітню інновацію, сутність якої полягає у перенесенні акцентів з поінформованості навчання на уміння здобувачів освіти використовувати цю інформацію для успішного розв'язання практичних завдань і ситуацій, зі сформованою здатністю до самореалізації та самовдосконалення протягом життя.

Слід наголосити, що базисом фундаментальної теорії компетентнісного підходу, певною структурною одиницею є компетентність.

Так, поняття «компетентність у навчанні» подається в «Енциклопедії освіти» як (лат. *competentia* – коло питань, в яких людина добре розуміється) набуття молодого людиною не лише під час вивчення предмета, групи предметів, а й за допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо [5, с. 408].

У словнику іншомовних слів «компетентність» (від лат. *competens, competentis* – належний, відповідний) означає поінформованість, обізнаність, авторитетність [6, с. 282].

Словник професійної освіти (укладач С. Гончаренко) «компетентність» тлумачить як систему знань і вмінь, які необхідні у процесі професійної діяльності, а саме: аналітичні вміння, здатність передбачення наслідків професійної діяльності, інформаційний аналіз [7, с. 149].

Центральне поняття нашого дослідження, яке наведено в «Новітньому психологічному словнику», презентовано так: це психосоціальна якість, що означає силу та впевненість, які виходять від почуття власної успішності та корисності, надаючи людині усвідомлення власної здатності ефективно взаємодіяти з оточуючими [8, с. 203].

Згідно із тлумаченням, поданим у Законі України «Про вищу освіту» [9], категорію «компетентність» представлено як динамічну комбінацію знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти.

Відома дослідниця, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічної наук

України Олена Пометун компетентність трактує як результативно-діяльнісну характеристику освіти, спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, що їх набувають у процесі навчання [10, с. 17].

У межах поняття «компетентність» виділяють ключові, базові та спеціальні компетентності, що знаходяться у взаємодії та взаємозалежності. Ключові компетентності характеризують як багатофункціональні, надпредметні й багатомірні. Оволодіння ними дозволяє вирішувати різноманітні проблеми у повсякденному та соціальному житті, професійній діяльності. До цієї групи компетентностей зараховують мовну, комунікативну, соціальну, інформаційну, культурологічну тощо. Базові компетентності набувають за умови оволодіння методами конкретних наук. Спеціальні компетентності витікають зі специфіки завдань, що виникають під час вирішення реальних проблем спеціальної діяльності [11, с. 223].

Підсумовуючи, зазначимо: аналіз науково-педагогічних джерел довів складність і багатоаспектність досліджуваного явища. Як бачимо, «компетентність» найчастіше ототожнюють із такими категоріями та конструктами, як «індивідуальна здатність», «задані навички», «результат освіти», «діяльнісна характеристика», «кваліфікація», «лідерські якості», «ефективність», «саморозвиток», «продуктивна реалізація», «досягнення», «досконалість», «результативність». Оскільки поняття «компетентність» є міждисциплінарним, відповідно, подані трактування щоразу набуватимуть певного характерного забарвлення.

Наведені міркування й теоретично-концептуальні резюме дають змогу узагальнити вищевказані підходи й навести авторське тлумачення поняття «компетентності», яке ми розуміємо як інтегральну якість майбутнього фахівця (наявність знань, умінь, навичок, латерального мислення, досвіду), здатного до самостійної та успішної професійної діяльності.

Слід підкреслити, за логікою дослідження ми наблизились до ширшого аспекту цієї проблеми. Ідеться про сутність і особливості соціокультурної компетентності майбутніх фахівців.

З огляду на те, що в основі центрального конструкту нашого дослідження базовим виступає поняття «культура», розглянемо його детальніше крізь призму довідникових й енциклопедичних джерел, аналіз якого надасть глибини й цілісності науковому пошуку.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови наведено такі основні значення цього терміна: «1) сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії; рівень розвитку суспільства в певну епоху; 2) освіченість, вихованість; 3) рівень, ступінь

досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової діяльності» [12, с. 258].

У соціально-педагогічному словнику (за редакцією В. Радула) поняття «культура» (від лат. «оброблення, виховання, утворення, розвиток, шанування») трактується як специфічний спосіб організації та розвитку людської життєдіяльності, поданий у продуктах матеріальної і духовної праці, в системі соціальних норм і установок, у духовних цінностях, у сукупності ставлення людей до природи, між собою і до самих себе [13, с. 123]. І у цьому словнику також подається поняття «культура соціальна», яку презентовано як предметно-ціннісну форму засвоєвано-перетворювальної діяльності, в якій відображається історично визначений рівень розвитку суспільства, народжується й утверджується сенс людського буття [13, с. 125].

Словник-довідник із професійної педагогіки (за редакцією А. Семенової) пропонує характеристику більш ширшого поняття «культура міжнаціональних відносин», що визначається як висока ступінь довершеності цих відносин, що проявляється в культурних, духовних, політичних, економічних зв'язках і взаємодіях між різними народами та подіями. Культура міжнаціональних відносин може виявлятися на різних рівнях: на рівні окремих націй, груп населення, окремої людини чи сім'ї [14, с. 113].

Так, на думку академіка В. Андрущенка, феномен культури не може бути зведеним до одного чи кількох природних або соціальних утворень крізь призму філософії культура постає в узагальнених характеристиках як форма, результат, спосіб зв'язку людини з дійсністю, утвердження людини як прояв і утвердження сутнісних сил людства. Оскільки способом існування людини є діяльність (праця), саме вона і постає як головне джерело культури [15, с. 6–7].

Культура, за концепцією дослідниці І. Рижової, – це певний рівень розвитку суспільства, творчих здібностей людини, відтворюваний в її матеріальних і духовних цінностях. Культура асоціюється із рисами особистого удосконалення людини, це специфічний спосіб організації і розвитку людської особистості [16, с. 76].

Таким чином, осмислення вищенаведеного дає змогу узагальнити, що категорія «культура» є поліпарадигмальною та багатовимірною, яка розглядається ученими з різних методологічних позицій і світоглядних орієнтирів. Єдиної позиції щодо визначення поняття не досягнуто, проте учені одностайні в тому, і ми цю думку повністю поділяємо, що культура є тим базисом реальності, на якому відбувається віднаходження людиною власної сутності, власного «Я» через рефлексію, пізнання розвитку природи, соціуму, низки явищ. Культура постає тим складним цілим, тим способом діяльності, що охоплює всі види людської

творчості та відтворює особистісні здібності, що реалізуються в усіх сферах життя, слугує для упровадження досвіду і регуляції відносин між індивідами.

Зазначимо, що базисний конструкт нашого дослідження «соціокультурна компетентність» ми розглядаємо його в аспекті двох змістових ліній: соціальної та культурної. Спробуємо чітко окреслити межі ключових понять та їхню взаємозумовленість у висвітленні досліджуваного конструкту.

Отже, поняття «соціокультура» багатопланове. Його можна розглядати як суму всіх культурних, соціальних і політичних інтересів. Соціокультура – це культурно-політичне поняття, як пряме звернення митців і мистецьких ініціатив до соціальних актуальних тем щодо включення на рівноправних засадах усіх зацікавлених у процес творення. Важливим моментом при цьому є підтримка суспільного і культурного виміру демократії [17, с. 6].

Соціокультура того чи іншого суспільства відображає весь спектр культурних надбань народу протягом століть, що пройшли трансформацію і на виході сформували певний, особливий для кожного народу тип соціокультури, свої певні соціокультурні цінності, які базувалися на власному неповторному досвіді кожного суспільства. Соціокультура є загальною для всіх і водночас унікальною для кожного певного суспільства. На її базі формуються соціокультурні цінності, а потім – цінності та психокультура кожної окремої людини [18, с. 71].

Н. Хоменко соціокультурну компетентність розглядає як один з аспектів життєдіяльності людини, де вона виявляється як повсякденна практика, здатність особистості здійснювати діяльність способом і в межах, загальноприйнятих для людини [19, с. 333].

Соціокультурну компетентність Т. Варянка, Л. Іванченко характеризують як знання культурних особливостей носіїв мови, їхніх звичок, традицій, норм поведінки, етикету та вміння розуміти їхню комунікативну поведінку й адекватно використовувати набуті знання у процесі спілкування, будучи при цьому носієм іншої культури [20, с. 107].

Дослідниками О. Кукевич та О. Клехо соціокультурну компетентність презентовано як процес життєдіяльності особистості, тому вона підходить під структуру терміна життєва компетентність. Життєва компетентність особистості, актуалізована сучасними соціокультурними трансформаціями, визначається як реальна здатність відповідально й адекватно реагувати на швидкі соціальні зміни, використовувати набуті знання, вміння та навички адекватно різним життєвим ситуаціям, як очікуваним, так і існуючим [21, с. 144].

І. Процюк трактує поняття «соціокультурна компетентність» як знання елементів національної культури, національно-культурної специфіки

мовної поведінки носіїв відповідної мови і здатність користуватися такими елементами соціокультурного контексту як звичаї, правила, норми, країнознавчі знання носія мови. Явище соціокультурної компетентності, на думку науковця, нерозривно пов'язане з формуванням особистості в сучасному суспільстві, де людина має змогу не тільки усвідомлювати себе в суспільстві, а й суспільство у собі, яке вона може прийняти або змінити. Соціокультурну компетентність доцільно розглядати як якісну характеристику особистості, що базується на сукупності набутих знань соціальних та культурних сфер життя, ціннісних орієнтацій, як здатність і готовність до міжкультурного спілкування з носіями інших мов та культур, як важливий фактор розвитку особистості, соціалізації її в сучасному суспільстві, самореалізації та культурного самовизначення [22].

Не менш актуальною є концептуальна позиція старшого наукового співробітника Інституту соціальної та політичної психології НАПН України О. Жорнової, яка переконує в тому, що соціокультурна компетентність – це вміння і готовність застосовувати сукупність соціопедагогічних, соціолінгвістичних, соціопсихологічних, країнознавчих та міжкультурних знань для досягнення порозуміння між особами або групами, які є представниками різних соціумів, мовними засобами та в межах соціокультурного контексту однієї зі сторін [23].

Отже, наведені нами міркування дають змогу під соціокультурною компетентністю розглядати складне інтегральне утворення, здатність особистості до міжкультурної комунікації з носіями інших мов і культур, її культурного самовизначення й саморозвитку.

Дійсно, в контексті нашого дослідження саме соціокультурна компетентність дає змогу іноземним слухачам в умовах підготовчих відділень закладів вищої освіти спілкуватися українською мовою з носіями мови в різних ситуаціях, вивчати норми поведінки, ознайомлюватися з традиціями української національної культури, розвивати вміння і навички використовувати ці знання у процесі спілкування, причому іноземний здобувач освіти має стати повноправним учасником міжкультурного діалогу.

Зважаючи на наведені вище позиції, підсумуємо, що під *соціокультурною компетентністю іноземних слухачів в умовах підготовчих відділень закладів вищої освіти* ми розуміємо складне інтегральне утворення, якісну характеристику особистості, що базується на набутих знаннях соціокультурних сфер життя, оволодінні культурою, духовними цінностями, новими комунікативними стратегіями і тактиками в полілінгвокультурній ситуації, успішна самореалізація в діалозі культур.

Висновки і пропозиції. Отже, на основі аналізу широкого кола джерел і наукових праць із досліджуваної проблеми визначено, що успішне формування соціокультурної компетентності іноземних слухачів в умовах підготовчих відділень закладів вищої освіти, за нашим припущенням, може бути ефективним за реалізації таких організаційно-педагогічних умов:

- мовленнєво-культурна адаптація іноземних слухачів засобами комунікативно-пізнавального вивчення національної мовної культури в контексті життєдіяльності України;

- посилення соціокультурного аспекту в курсі вивчення української мови як іноземної, забезпечуючи взаємодію соціокультурного та особистісно-діяльнісного підходів у навчанні;

- розвиток емоційно-ціннісної сфери майбутніх фахівців засобами стимулювання глибокого інтересу до їхньої соціокультурної самоосвіти й збагачення мовної свідомості слухачів та їхньої комунікативної навчальної практики;

- створення соціокультурно орієнтованого середовища, спрямованого на якісне здійснення мовної підготовки іноземних громадян, майбутніх фахівців-професіоналів, здатних до продуктивної діяльності, якість якої визначено міжнародними стандартами;

- ампліфікація змісту навчальних дисциплін духовно-культурними цінностями і ціннісними орієнтаціями українського народу, які трансформуватимуться в цінності-цілі;

- набуття і збагачення морально-духовного досвіду майбутніх фахівців шляхом інтеріоризації ціннісного ставлення до української мови як соціального явища, засобу міжкультурного спілкування.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо в узагальненні й систематизації поглядів науковців на проблему формування соціокультурної компетентності іноземних слухачів в умовах підготовчих відділень закладів вищої освіти у вимірах вітчизняної та зарубіжної думки.

Список використаної літератури:

1. Побірченко Н.С. Компетентнісний підхід у вищій школі: теоретичний аспект. *Освіта та педагогічна наука*. 2012. № 3(152). С. 24–31.
2. Якимчук О. Компетентнісний підхід в освіті: українські реалії. *Вища освіта України*. 2020. № 3. С. 19–25.
3. Сущенко Л.О. Домінанти морально-етичної спрямованості професійної підготовки майбутніх педагогів у ВНЗ. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2017. Травень, № 2 (57). С. 448–454.
4. Омеляненко В.В. Формування професійно-етичної компетентності майбутніх

- бакалаврів з правознавства у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2019. 256 с.
5. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України / гол. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
  6. Словник іншомовних слів / уклад. : С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. Київ : Наук. думка, 2000. 680 с.
  7. Професійна освіта : словник : навч. посіб. / уклад. С.У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н.Г. Ничкало. Київ : Вища шк., 2000. 380 с.
  8. Шапарь В.Б., Россоха В.Е., Шапарь О.В. Новейший психологический словарь / под общ. ред. В.Б. Шапаря ; изд. 3-е. Ростов на Дону : Феникс, 2007. 806 с.
  9. Закон України «Про вищу освіту». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 31.07.2021).
  10. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Світовий підхід та українські перспективи / під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ, 2004. 111 с.
  11. Суховєєва Н.М. Реалізація компетентнісного підходу при підготовці майбутніх соціальних педагогів у вищій школі. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. 2014. Вип. 115. Серія : Педагогічні науки. С. 221–227.
  12. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доп.) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
  13. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. Київ : ЕксОб, 2004. 304 с.
  14. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А.В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 362 с.
  15. Андрущенко В.П. Поняття культури: філософський дискурс на рубежі століть. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*. 2014. Вип. 33. С. 5–9.
  16. Рижова І.С. Культура як найбільш фундаментальний спосіб людського буття. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2011. Вип. 46. С. 126–134.
  17. Bettina Messner. *Über Soziokultur. Kulturmanagement*. 2010. № 4. S. 6–9.
  18. Пономаренко Я.І. Соціокультурний контекст формування особистості. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2012. № 1. С. 71–74.
  19. Хоменко Н.В. Соціокультурна компетентність як один з основних аспектів життєдіяльності особистості. *Управління в освіті* : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції, 14–16 квітня 2011 року / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти та ін. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. С. 332–334.
  20. Варянюк Т., Іванченко Л. Формування соціокультурної компетентності у студентів на заняттях з іноземної мови. *Молодь і ринок*. 2018. № 1. С. 103–107.
  21. Кукевич О.М., Клехо О.В. Формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2017. Vol. 5. № 1. С. 143–146.
  22. Процюк І.Є. Формування соціокультурної компетентності особистості в науковій літературі. *Педагогічні науки*. 2016. Випуск 3 (85). С. 107–113.
  23. Жорнова О.І. Соціокультурна компетентність студентів в контексті оминання «слабких ланок» сучасного освітнього процесу. *Вища освіта України. Тематичний випуск «Вища освіта у контексті інтеграції до європейського простору»*. 2006. Додаток 3. (Т. 3). С. 93–100.

Sira L. Academic aspects of the formation of socio-cultural competence of foreign students at preparatory departments in higher educational institutions

The article deals with the academic analysis of the formation of socio-cultural competence of foreign students at preparatory departments in higher educational institutions.

Different approaches were applied to clarify and define the essence of the following concepts and constructs: “competence approach”, “competence”, “culture”, “socioculture”, “sociocultural competence”. The concept “competence” is understood as an integral quality of the future specialist (knowledge, skills, lateral thinking, experience), capable of independent and successful professional activity. It is determined that culture is the basis of reality on which a person finds his/her own “Ego” through reflection, cognition of nature, society, and other phenomena. Culture is seen as a complex formation, a way of activity that encompasses all types of human creativity and reproduces personal abilities that are realized in all spheres of life, serves to introduce experience and regulate relations between individuals. Socio-cultural competence is presented as a complex integrated education, the ability of an individual to intercultural communication with speakers of other languages and cultures, cultural self-determination and self-development.

Socio-cultural competence of foreign students in the preparatory departments of higher education is a complex integrated education, qualitative characteristics of an individual, based on acquired knowledge of

---

socio-cultural spheres of life, mastery of culture, spiritual values, new communication strategies and tactics in polylingual cultural situation, efficient self-realization in a cultural dialogue.

It is proved that successful formation of socio-cultural competence of foreign students at the preparatory departments in higher educational institutions can be effective on condition of the following organizational and pedagogical requirements are met: speech and cultural adaptation of foreign students by means of communicative and cognitive study of national language and culture in Ukraine; emphasizing socio-cultural aspect in the course of studying the Ukrainian language as a foreign language, ensuring interaction of socio-cultural and personal activities in education; development of the emotional and value sphere of future specialists by means of stimulating deep interest in their socio-cultural self-education and enrichment of students' language consciousness and their communicative educational practice. It is also essential to create a socio-culturally oriented environment aimed at high-quality language training of foreign citizens, future professionals capable of productive activities meeting the international standards; to introduce spiritual and cultural values and value orientations of the Ukrainian people in the content of educational disciplines, which will be transformed into value-objectives; to acquire and enrich moral and spiritual experience of future specialists by internalizing the value attitude to the Ukrainian language as a social phenomenon and a means of intercultural communication.

Key words: *formation, competence approach, competence, socio-cultural competence, foreign students, preparatory departments, institutions of higher education.*